

МІЖНАРОДНА АКТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЗВО: БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТ ЧИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ?

UKRAINIAN UNIVERSITIES' INTERNATIONAL ACTIVITY: BRAND-MANAGEMENT OR INTERNATIONALISATION?

Українська вища освіта постійно відчуває виклики та глобалізаційні трансформації, серед яких загальна інтернаціоналізація вважається ключовою стратегією, проте із запізненням на 20–25 років. Задекларований курс на інтернаціоналізацію вищої освіти (ІВО) в Україні кожен заклад вищої освіти реалізовує у власний спосіб, оскільки немає уніфікованого дороговказу на кшталт державної Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти, а Програми розвитку закладів вищої освіти не розводять поняття сучасної інтернаціоналізації і традиційної міжнародної діяльності. Стаття базується на дослідженні способів реалізації інтернаціоналізації вищої освіти в 7 провідних університетах України – лідерах рейтингів закладів вищої освіти та переможцях у проектах за програмами Європейської комісії. Основним завданням дослідження є проаналізувати, що переважає в міжнародній діяльності досліджуваних закладів вищої освіти: інтернаціоналізація вищої освіти чи прагнення підвищити рейтингові позиції.

Ключові слова: вища освіта, інтернаціоналізація вищої освіти, міжнародна діяльність, освітні програми Європейського Союзу, рейтинг заклад вищої освіти.

Украинское высшее образование постоянно испытывает вызовы и глобализационные трансформации, среди которых всеобъемлющая интернационализация считается ключевой стратегией, однако с опозданием на 20–25 лет. Задекларированный курс на интернационализацию высшего образования (ИВО) в Украине каждый вуз реализует по-своему, поскольку нет унифицированного путеводителя вроде государственной Стратегии интернационализации высшего образования, а Программы развития вузов не разводят понятия современной интерна-

ционализации и традиционной международной деятельности. Статья базируется на исследовании способов реализации интернационализации высшего образования в 7 ведущих университетах Украины – лидерах рейтингов вузов и победителях в проектах по программам Европейской комиссии. Основной задачей исследования является проанализировать, что преобладает в международной деятельности исследуемых вузов: интернационализация высшего образования или стремление повысить рейтинговые позиции.

Ключевые слова: высшее образование, интернационализация высшего образования, международная деятельность, образовательные программы Европейского Союза, рейтинг вуза.

Ukrainian higher education constantly faces challenges and globalization transformations, among which the overall internationalisation is considered a key strategy, but with 20–25 years delay. The declared course on the internationalisation of higher education (IHE) in Ukraine is implemented in its own way by each University, since there is no unified guidance like the State Strategy of the IHE, and the Universities' Program Plans of development do not raise the concept of nowadays internationalisation and traditional international activities. The article is based on the research of the ways of IHE implementation in 7 leading Ukrainian universities, which are leaders in Universities' rankings and often win Calls for proposals under the European Commission programs. The main task of the survey was to analyze the prevailing reasons for the investigated Universities international activeness: IHE or the rating positions improvement.

Key words: higher education, internationalisation of higher education, international activity, EU studying programs, Universities ranking.

УДК 378.014:339.94

Костюк Т.О.

к. політ. наук, доцент,
старший науковий співробітник
Науково-дослідна лабораторія
інтернаціоналізації вищої освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процесу інтернаціоналізації вищої освіти (далі – ІВО) вже більше двох десятиліть, він є багатоаспектним, на нього діють регіональний – національний – внутрішньоуніверситетський контент на мезо-, макро- й мікрорівнях, що й зумовлює нормативну та імплементаційну диференціацію. Проте він найчастіше асоціативно залишається синонімом вхідної мобільності. І цей критерій є чи не єдиним основним показником успішності ІВО, який береться до уваги в рейтингових оцінюваннях закладів вищої освіти (далі – ЗВО), як, наприклад, QS World Ranking¹.

У ході дослідження ми переконались, що є різниця між сприйняттям основних цілей і завдань

ІВО в Європі (включаючи Україну та інші країни східноєвропейського регіону) та Північній Америці (США, Канада). Так, у Європі вхідна/вихідна академічна мобільність за програмами Erasmus уже давно й досі залишається головним показником «інтернаціоналізованості» ЗВО. Звичайно, впроваджується інтернаціоналізація навчальних планів, компаративний міжнародний складник у програми підготовки спеціалістів, організовуються літні мовні школи, але ці показники рідко беруться до уваги під час складання рейтингових таблиць. У Північній Америці мобільність, звичайно, також є одним із основних пріоритетів розвитку університетів, але, наприклад, програма наукових обмінів ім. Фулбрайт не розглядається як єдиний спосіб досягти успіху на ринку

¹ Глобальне щорічне дослідження і складений на його основі рейтинг найкращих вищих навчальних закладів світового значення за показником їхніх досягнень у галузі освіти й науки. Розрахований за методикою британської консалтингової компанії QuacquarelliSymonds (QS).

міжнародних освітніх послуг. Значна увага приділяється розвитку потенціалу студентів, формуванню універсальних компетенцій і здібностей, конкурентоспроможних і затребуваних на світових ринках праці спеціалістів. Тобто внутрішня інтернаціоналізація, інтернаціоналізація «вдома» розглядається як рівнозначний вектор ІВО разом із зовнішньою (вхідна/вихідна академічна ступенева/кредитна мобільність).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Визначень ІВО загалом та окремих його аспектів існує багато, проте з 2011 року в науковому дискурсі починають проглядатись тенденції до реконцептуалізації цього феномена. Почали з'являтися наукові статті, в яких акцент зміщено із суто теоретичного визначення на оцінні судження про процес, осмислення змін «середнього віку» ІВО [3]; а то і його можливого «занепаду», адже «з кінця 1980-х рр. до багатовимірною поняття ІВО додано нові компоненти, які перетворили його з просто обміну студентами на великий бізнес щодо їх залучення та з діяльності, яка впливала на відносно невелику групу еліт, на масовий феномен» [2]. Узагальнюючи всі висловлені з 2011 р. ідеї й візії, можемо сказати, що спільним є меседж про те, що «міжнародна освіта не може більше розглядатись як перелік обов'язків міжнародних відділів університетів і невеликої кількості мотивованих спеціалістів з інтернаціоналізації з числа викладачів і студентів. ІВО, навпаки, повинна бути інтегрованою, широкою та сутнісною концепцією» [1].

Окрім останніх напрацювань експертів щодо теоретико-методологічного забезпечення і практичної реалізації ІВО, для виконання завдань нашого дослідження участі й результативності провідних українських ЗВО в програмах Європейської комісії та кореляції цих показників і ступеня інтернаціоналізації згаданих ЗВО в нагоді стали нормативні

документи Еразмус + в Україні, бази проектів Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері вищої освіти й Жана Моне та офіційна статистика участі України в цих конкурсах. Крім того, ми дослідили організаційну структуру, Положення про роботу міжнародних відділів і стратегії розвитку провідних українських ЗВО-переможців конкурсів грантових заявок з метою встановлення ступеня їх інтернаціоналізованості [4–14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Українська ІВО «навздогін» через невідповідність стартових можливостей відбувається здебільшого не з урахування світового досвіду, а виходячи з вітчизняних реалій. За основну мету беруться фінансова ефективність і рейтингові показники. У національному науковому дискурсі й програмних документах ЗВО бракує переліку практичних кроків із загальної стратегії ІВО на протипагу завданням з розвитку бренду самого ЗВО.

Мета статті – встановити рівень інтернаціоналізованості провідних українських ЗВО на підставі показників успішності в програмах Європейської комісії та з огляду на організацію й нормативне закріплення міжнародного вектору діяльності.

Виклад основного матеріалу. Показники участі й успішності українських ЗВО в освітніх програмах ЄС стабільно позитивні та зростаючі. Документ Європейської комісії «Еразмус + для розвитку вищої освіти в Україні» наводить статистику участі України та її позицію у відсотках з-поміж інших учасників Східного партнерства в: 1) Erasmus + : K1. Програми Міжнародної кредитної мобільності (International credit mobility, ICM); 2) Erasmus Mundus; 3) Erasmus + : K2. Capacity-building for Higher Education (розвиток компетенцій); 4) напрям Жана Моне [4].

1. Erasmus + : K1. Програми Міжнародної кредитної мобільності.

	2017	2016	2015
Отримані заявки за участі України	393	316	299
Відібрані проекти за участі України	268	214	161
Студенти й викладачі, які їдуть до ЄС	1815	1684	1772
Студенти й викладачі, які їдуть в Україну	896	686	382
Відсоток регіонального бюджету (див. діаграму 1)	41,1	38,8	43,5

2. Erasmus Mundus Join Master Degrees (EMJMDs).

Україна в проектах EMJMD	2017	2016	2015	2014
Загалом відібрані EMJMDs	39	27	15	11
Загалом надійшло заявок	122	92	76	61
Отримані заявки за участі України	4	4	0	2
Відібрані EMJMDs за участі України	2	0	0	0
Повне партнерство України в EMJMDs	1	0	0	0
Асоційоване партнерство України в EMJMDs	4	0	0	0

3. Erasmus + : K2. Capacity-building for Higher Education(CBHE).

Україна в проектах CBHE	2017	2016	2015
Заявки, отримані в проекті загалом	833	736	515
Проекти, відібрані загалом	149	147	138
Відібрані заявки за участі України	134	130	91
Відібрані проекти за участі України	8	6	10
Проекти, де координатором є Україна	1	0	0
Випадки участі України в окремих проектах	41	41	43

4. Напряму Жана Моне.

Участь України в напрямі Жана Моне	2017	2016	2015	2014
Заявки, отримані в проекті загалом	1177	1034	879	493
Проекти, відібрані загалом	238	270	260	212
Заявки від України	149	124	110	27
Відібрані проекти від України	12	11	8	10
Мережі із залученням партнерів з України	1	0	1	0

Цьогорічні результати конкурсу проектів напряму Жана Моне, оприлюднені 19 липня 2018 р., свідчать, що 14 проектів від України рекомендовані до фінансування ЄС. Такий очевидний успіх і флагманські позиції з-поміж інших країн-учасниць Східного партнерства провокують рефлексію стосовно усвідомленого поступу українських ЗВО на шляху ІВО. Проведене нами дослідження мало на меті розглянути стан упровадження ІВО на макро-(державному) та мікрорівнях (університетському) на підставі Положень про міжнародний відділ, ролі й місця міжнародного відділу в структурі університету, що дало б змогу зіста-

вити успішність написання грантових заявок та успішність реалізації ІВО.

Для порівняння нами обрано 7 провідних українських ЗВО з високими рейтингами та показниками виграних проектів за грантовими програмами Європейської комісії: КНУ ім. Т. Шевченка, ЛНУ ім. І. Франка, НТУ «КПІ» ім. І. Сікорського, Сумський державний університет, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та Київський університет імені Бориса Грінченка.

Вивчались організаційна структура ЗВО, структурний підрозділ, відповідальний за ІВО [8-14].

Таблиця 1

Інформація про орган, відповідальний за міжнародну активність ЗВО

Назва ЗВО	Назва органу	Структура	Кадровий склад
КНУ ім. Т. Шевченка	Відділ міжнародного співробітництва	Розгалужена, складається з 4 груп	8
ЛНУ ім. І. Франка	Відділ міжнародних зав'язків	Одиничний орган ²	5
НТУ «КПІ» ім. І. Сікорського	Департамент міжнародного співробітництва	Розгалужена, складається з 6 відділів, які, у свою чергу, діляться на сектори (26)	? ³
Сумський державний університет	Відділ міжнародних зав'язків	Розгалужена, складається з 4 груп	14
ХНУ ім. В.Н. Каразіна	Управління міжнародних відносин	Розгалужена, складається з 3 відділів	? ³
Прикарпатський НУ імені Василя Стефаника	Відділ міжнародних зав'язків	Одиничний орган	7
Київський університет імені Бориса Грінченка	Науково-дослідна лабораторія інтернаціоналізації вищої освіти (НДЛ ІВО)	Одиничний орган	5

² Але додатково є 20 координаторів академічної мобільності в рамках проектів Erasmus + (по 1 на кожному факультеті).

³ Немає інформації про кадровий склад, на сайті зазначено тільки начальників відділів.

Отже, 6 із 7 провідних українських ЗВО не мають підрозділу, який би орієнтувався саме на реалізацію всеохоплюючої інтернаціоналізації. Це переважно традиційні міжнародні відділи, які займаються абсолютно всіма видами діяльності, яка б прямо чи опосередковано мала стосунок до міжнародної сфери. Слова «інтернаціоналізація» навіть немає в документах, якими керуються міжнародні відділи у своїй роботі.

До основних функцій досліджуваних структурних підрозділів, відповідно до нормативних документів, що регулюють їхню діяльність, загалом належать вхідна/вихідна академічна мобільність, пошук проектів і написання грантових заявок, розвиток партнерства із закордонними ЗВО і членство в міжнародних установах та організаціях, підготовка й організація прийому іноземних делегацій, навчання іноземних студентів і повний документальний і юридичний супровід протягом їхнього навчання, інформаційно-організаційна й рекламна активність. Ці функції традиційно є складниками зовнішньої інтернаціоналізації. Треба зазначити, що в нормативних документах відібраних нами ЗВО про завдання з розвитку внутрішньої інтернаціоналізації нічого не йдеться. На практиці ж, виходячи з інформації, розміщеної на офіційних сайтах, вона реалізовується через інтернаціоналізацію навчальних планів, міждисциплінарність, мовні програми, дистанційну освіту, культурні заходи, взаємодію зі студентським корпусом для розвитку міжкультурного обміну та діалогу, через коучинг як елемент взаємодії професорсько-викладацького і студентського складу.

Постає питання: чи є пряма залежність між розширенням штату міжнародних відділів і дієвою IBO? На жаль, ні. Уведення спеціалізованого штату співробітників, задіяних лише в написанні проектних заявок за програмами Еразмус +, Горизонт 2020 і напрямом Жана Моне, значно збільшує шанси ЗВО виграти грант. Але при цьому не завжди вхідна/вихідна академічна мобільність є основною метою. Якщо подивитись, наприклад, статистику за Erasmus + : K1., зокрема на показники вихідної академічної мобільності за 2015 і 2016 рр., то, незважаючи на зростаючу динаміку виграних проектів, показники академічної мобільності знизились. Тобто основною метою участі й перемоги в освітніх програмах Європейської комісії стає не підвищення рівня мобільності студентів і спроможності ЗВО виховати конкурентоспроможних спеціалістів міжнародного класу, а покращення своїх позицій у міжнародних рейтингах. Українські університети праг-

нуть створити упізнаваний бренд, не приділяючи великої уваги якості освіти, рівню знання іноземних мов і наповненню навчальних курсів.

Однак мета інтернаціоналізації університету не повинна зводитися до банального бренд-менеджменту, адже відбувається дифузія цілей зі зміщенням акцентів з інтернаціоналізації на міжнародну маркетингову кампанію. У першому випадку діяльність спрямована на рекламування й розвиток бренду ЗВО, тоді як справжня мета IBO полягає в інтегруванні на міжнародному, міжкультурному та науковому рівнях для досягнення стандартів провідних світових закладів освіти у викладанні, дослідженні, соціальній відповідальності університету.

Висновки. Процес інтернаціоналізації містить потужний формуючий і моделюючий потенціал, є інструментом підвищення конкурентоспроможності у сфері вищої освіти на державному, регіональному й міжнародному рівнях. Разом із тим це ще й суттєвий виклик системі державного управління вищою освітою.

Українські ЗВО опинились в стані «наздоганяючої інтернаціоналізації», коли європейські і світові освітні інституції апробували й установили основні критерії для успішної інтернаціоналізації та оцінювання її стану. Приєднавшись до спільного європейського простору вищої освіти, вітчизняні освітні установи не встигають паралельно досягти якісних і кількісних показників IBO, визначивши пріоритетом її кількісні (рейтингові) показники. У такому випадку поза фокусом уваги залишаються якість освітніх послуг, соціальна відповідальність, розумові й фізичні затрати учасників освітнього процесу та їх користь для інтернаціоналізації. Тобто IBO перетворюється «з процесу, заснованого на цінностях співробітництва, партнерства, обміну, взаємних зисків і розширення можливостей, на процес, що все більше характеризується конкуренцією, комерціалізацією, особистісною вигодою й підвищенням статусу», – констатувала Д. Найт, розкриваючи «5 міфів про інтернаціоналізацію».

Цілі, очікувані результати та інвестиції в глобальну ініціативу брендингу стають першочерговою метою. 6 із 7 досліджуваних нами ЗВО не містять слова «інтернаціоналізація» ні в назві структурного підрозділу, ні в регулятивних документах. У 4 із 7 ЗВО є окремі штатні одиниці, задіяні виключно в написанні проектних заявок, і саме вони є лідерами за кількістю виграних проектів і займають топ-позиції в рейтингах, що допомагає розвивати бренд. І лише в 1 з досліджуваних університетів стратегія IBO є комплексною й реалізується в науковій, теоретичній і практичній площині через спеці-

ально створену НДЛ ІВО. Такий підхід рано чи пізно виявиться успішнішим за банальну міжнародну маркетингову схему, призведе до більшого міжнародного визнання й пізнаваності бренду, але визнання в такому випадку не є пріоритетним завданням.

У перспективі подальших розвідок передбачається вивчити перспективи активної й конструктивної реалізації ІВО через програми державного регулювання у сфері вищої освіти. Важливим для вивчення також залишається питання державного управління ІВО в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Степаненко І., Дебич М. Інтернаціоналізація як інструмент розвитку лідерського потенціалу університету: навчальний посібник. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. 44 с.
2. Brandenburg, U. De Wit. (2010). The end of internationalization. *International Higher Education*, 62, 15–16.
3. Knight J. (2011) Is internationalisation having an identity crisis? *IMHE Info* (p.1.). Paris: OECD/ IMHE.
4. URL: <http://erasmusplus.org.ua/>.
5. URL: <http://erasmusplus.org.ua/erasmus/novyny-i-baza-proektiv.html>.
6. URL: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/1836-peremozhti-proektiv-zhana-mone.html>.
7. URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/erasmus-plus/factsheets/neighbourhood/erasmusplus_ukraine_2017.pdf.
8. URL: <http://icd.kpi.ua/>.
9. URL: <http://kubg.edu.ua/>.
10. URL: <http://www.lnu.edu.ua/>.
11. URL: <https://pnu.edu.ua/>.
12. URL: <http://sumdu.edu.ua/ukr/general/about.html>.
13. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/>.
14. URL: <http://www.univ.kiev.ua/>.